

Biskop Atle Sommerfeldt:

Kirkens utfordringer i møte med dagens rusvirkelighet

IOGT, Lillestrøm 21.10.2013

Innledning

Det er hyggelig for meg å få denne utfordring. Jeg begynte mitt diakonale engasjement ved å være med å etablere «Alternativ jul» i Jakobskirken i Oslo og min mellomfagsoppgave i sosiologi handlet om botilbudet for mennesker på gata i Oslo. Jeg bodde 5 dager på Kroghen og jobba på brygga som dagarbeider, samtidig som vi drev ledsagervirksomhet med folk på gata på forskjellige måter. Derfor er det fint nå som biskop å plukke opp dette engasjementet i en ny rolle.

Alkoholbruk er et tabubelagt samfunnsproblem

Det er alltid et behov i et samfunn for å overse ubehagelig kunnskap og realiteter. Man kaller slike for tabuområder. En av vår samtids hovmodigheter er forestillingen om at vi ikke lenger har irrasjonelle tabuområder. Men slik er det ikke – det største er uten tvil et naturlig forhold til døden. Et annet er forholdet til alkoholbrukens negative sider. Den sannsynlige forklaringen på dette er snublende nær: Mens narkotikabruk handler om «de andre», handler alkohol om alle oss som bruker alkohol.

De negative effektene av alkoholbruk er godt dokumentert og ganske dramatiske:

Verst er etter min oppfatning at så mange som 70.000 barn i dagens Norge lever med foreldre/foresatte som har et risikofylt alkoholforbruk. Vi vet at mange av disse barna lever i stadig frykt, gruer seg, skammer seg og tar på seg voksenansvar. Ofte gjør de alt de kan for å skjule hvordan de har det. Altfor mange lykkes med det. Men medienes interesse for dette er meget begrenset.

Dernest er sammenhengen mellom vold og alkoholbruk svært alvorlig. Særlig når det gjelder vold mot kvinner og barn er situasjonen dramatisk. Også dette er et eksempel på at offentligheten slik den fremstår i mediene, behandler alkoholens effekter som et tabu. Mens

de relativt sett meget få overfallsvoldtektene får massiv dekning, omtales de langt flere nachspielvoldtektene omtrent ikke. Og vi snakker ikke her bare om voldtekter, men også adferd som ikke ville være ønsket i mer edru tilstand. Tilsvarende er omtalen av drap. Mens de relativt får drapene som kan knyttes til psykiatriske diagnoser får eget debattprogram på NRK, er de langt flere drapene som kan knyttes til alkohol, helt fraværende.

Helseskadene, tidlig død og tapte arbeidsdager er helt vesentlige resultater av alkoholbruken, slik at den samlede samfunnsøkonomiske kostnaden er beregnet til rundt 20 milliarder kroner, i tillegg til direkte utgifter til rusomsorg. Dette er det dobbelte av statens avgiftsinntekter fra alkoholomsetningen. Dette er høye tall, men det viktigste er de menneskelige kostnadene som ikke lar seg tallfeste.

Alkoholforbruket er økende

Alkoholforbruket i Norge har økt betydelig de senere år, med cirka 50 %. Vi ligger fortsatt betydelig under det europeiske gjennomsnittet. All forskning viser at det er en nær sammenheng mellom forbruk og skadevirkninger. Vi kan derfor med stor sikkerhet si at alkoholens negative effekter er økende i Norge. Det er sannsynligvis riktig at denne økningen skyldes økt forbruk i den alminnelige, og stadig mer velstående, middelklassen. Samtidig har de to store folkebevegelsene, kirken og arbeidsbevegelsen, foretatt en markert endring i sin posisjon. Tradisjonelt var disse bærebjelkene i avholdsbevegelsen i Norge. Selv om ingen av bevegelsene hadde avhold som norm, virket de sammen for å begrense forbruket blant egne medlemmer og arbeidet for en restriktiv alkoholpolitikk. Den økningen av alkoholbruk som kan registreres i kirkelige miljøer, skyldes nok også at utgangspunktet var et lavt forbruk og det er viktig å merke seg at fortsatt er alkoholbruken betydelig lavere i kristne ungdomsmiljøer enn blant ungdom generelt. Men det er ingen tvil om at bruken har økt og den alminnelige aksept er nå dominerende.

Kirkens sentrum

Kirkens grunnleggende budskap er at Gud, himmelens og jordens skaper, objektet for menneskets eksistensielle og religiøse lengsel, ble menneske i Jesus Kristus. Slik viste Gud sin kjærlighet til menneskene og sin vilje til å ledsage oss i de dypeste daler og opp på de høyeste fjell i livene våre. I Jesus død og oppstandelse kjempet Gud med alt som ødelegger skaperverket og viste at Gud seirer over ondskap, skyld og ødeleggelse. I dåpen innlemmes vi

i det nye Gudsfolket der alle inviteres med og i nattverden mottar vi Guds tilgivelse og feirer Guds rause innbydelse. I dette sentrum møter vi Guds oppdrag til oss om å forvalte skaperverket ansvarlig, vise barmhjertighet mot alle og arbeide for rettferdighet for samfunnets marginaliserte. Det er i dynamikken mellom mottagelsen av Guds nåde og feiringen av denne i gudstjenesten, og livet i Guds oppdrag i samfunnet, vi lever vår dåp i samhandling med alle mennesker uavhengig av deres tro, religion eller annen tilhørighet.

Utfordringen gjennom hele kirkens historie er å utmynte kirkens oppdrag i samfunnet på en slik måte at det både gir retning og tydelighet, og samtidig ikke lager gjerder eller murer mellom Guds handling i Kristus og mennesker. Det er ingen stor oppgave å påvise hvordan menneskers idealer og ideologier og meninger, gjerne inspirert av Skriften og kristen tradisjon, har bidratt til å fremmedgjøre mennesker fra Gud. Ikke minst har dette skjedd i forbindelse med påbud om spesiell livsførsel som har blitt effektivt kontrollert av symbolske og virkelige ledere i kirke og organisasjonsliv.

Spørsmålet om alkoholbruk har til tider, og særlig de siste 200 årene, beveget seg i dette spenningsfeltet. Selv i dag er det etter min oppfatning for mange som lever med den forestillingen at det er en betingelse for å leve et kristent liv, at en ikke bruker alkohol. I alle fall er det belagt med skamfølelse og kanskje også skyldfølelse dersom en blir sett med et ølglass av en prest eller biskop. Vi vet jo at det meget restriktive forholdet til alkoholbruk var vel begrunnet i massefyllas ødeleggelse av fattigfolks mulighet til å overleve og de store sosiale problemene den skapte. Det var derfor ikke alkoholbruken i og for seg, men dens ødeleggende virkning på folks liv, som gjorde at mange kristne bevegelser ble aktive i avholdsbevegelsen.

Selv om alkoholbrukens effekter i Norge i dag fortsatt er et betydelig samfunnsproblem, kan det ikke sammenliknes med situasjonen på 1800-tallet. Det er allikevel både nyttig og bra at noen lever ut sitt dåpsliv i ulike avholdsorganisasjoner. Ethvert samfunn bør holde seg med en organisert avholdsbevegelse som hele tiden arbeider med de utfordringer alkoholbruken skaper for den enkelte og for samfunnet. Det er en strategisk diskusjon i disse organisasjonene om en skal arbeide for at samfunnet forbyr alkoholbruk, slik en mente for 100 år siden – og faktisk fikk gjennomslag for - eller om en skal velge andre strategier. At noen – og gjerne mange – finner at avhold er en god måte å leve sitt dåpsliv på, synes jeg er

bra og bør både respekteres og tilskyndes. Men jeg vil også markere at dette ikke må uttrykkes som en betingelse eller en nødvendig kristen livsform. Vi må klare å skape en kultur i kirken og et omdømme i folket der dette blir et spørsmål der ulike meninger og praksis er respektert og velkomment i et mangfoldig fellesskap. Når 80 % mener at kirken skal være en alkoholfri sone, mens 25 % ikke drikker alkohol, betyr det at vi har et mangfold i holdninger som vi må tilstrebe å beholde.

Kirkens tredelte rolle

Betyr det at kirken ikke trenger å utvikle en tydelig rolle og posisjon i forhold til alkoholbruk? Langt derifra. Men det betyr at vi på dette feltet, på grunn av vårt historiske omdømme, må være særlig tydelig og presis. Jeg vil dele kirkens respons på disse realitetene i tre.

For det første må kirken bidra til en restriktiv lovgivning, for det andre et langsiktig arbeid på egne arenaer og for det tredje må kirken støtte og lokalkirken bruke, de profesjonelle, kirkelige organisasjonene på feltet.

Nødvendigheten av en restriktiv lovgivning

Det er en stor utfordring i vår kultur generelt å holde fast på at vi har ansvar for hverandre og at en av lovgivningens viktigste oppgaver er å beskytte både samfunnet og oss selv mot ødeleggelse. Når det nå er den sterkt økende urbane middelklassen og overklassen som øker forbruket, betyr dette at deres mer individualistiske syn på samfunnet også vinner frem. I dette ligger det stor motstand mot alt som kan begrense den individuelle friheten. Den nye regjeringen har, som Hanne Cecilie Widnes og Hanne Gade Ringdal fra IOGT har påvist, tre partier som ønsker en ytterligere liberalisering av alkoholpolitikken. Så langt sier samarbeidsavtalen mellom de fire partiene at nåværende politikk skal videreføres, så får vi se hvor langt det bærer. Mens arbeiderbevegelsen tidligere var solid i disse spørsmålene, kan det virke som en nå ser dette som et punkt der en vil kvitte seg med stempelet som formyndere og reguleringspartier. Når Senterpartiet ser næringsinteresser i å utvanne Vinmonopolet, betyr det at nye politiske flertall lett kan utvikles i Stortinget.

I denne situasjonen må kirken tydelig tale for en mer restriktiv alkoholpolitikk enn i dag. Det betyr først og fremst å ikke liberalisere. Forslaget om å gjøre dagens varer på Vinmonopolet, eventuelt bare vin og sterkt øl, tilgjengelig i dagligvarebutikkene må avvises på det

tydeligste. Likeledes bør alle andre forsøk på å undergrave Vinmonopolet avvises. Serveringstedenes lukketid for alkoholservering må skjerpes inn og gjøres nasjonal, og avgiftene må heller opp enn ned. Folk har økt inntektene betydelig de siste tiårene, mens alkoholprisene har økt betydelig mindre. De tollfrie kvotene bør ikke utvides og bødelegging av butikker som selger øl til mindreårige og deres langere må skjerpes. Dersom en legger samfunnskostnadene til grunn, burde avgiftsnivået dobles, men det vil neppe være gunstig på grunn av nabolandenes prispolitikk. Men en offensiv holdning overfor EU og særlig Sverige og Danmark, burde kunne bidra til at deres politikk blir mer restriktiv. Disse landene burde, om ikke annet, være interessert i å redusere kostnader og øke statens inntekter.

Dette arbeidet er ikke begrenset til sentralkirkelige organer. Mye av den faktiske alkoholpolitikken, som for eksempel skjenkebestemmelser, kontrollregime og mye mer, avgjøres i kommunestyret. Lokalkirken har derfor et betydelig handlingsrom inn mot lokalsamfunnets politiske og administrative ledelse.

Slik kan kirken være en aktiv aktør i å skape en opinionsmessig oppslutning om å avvise liberalisering og i beste fall oppnå en mer restriktiv politikk.

Kirken langsiktige arbeid

Det er viktig at kirken fortsetter å opprettholde åpne, kirkelige arrangementer som alkoholfrie soner i alle aldersgrupper. Dette vil begrense ungdoms alkoholbruk og skape trygghet for mennesker med alkoholproblemer. Mer lukkede arenaer mener jeg derimot ikke behøver å være alkoholfrie.

Kirkens Familierådgiving, samlivskurs og andre veiledningsgrupper bør inkludere belastende alkoholbruk i familien som en av sine temaer, og da særlig i forhold til barn. Økt kontakt mellom kirkens lokale diakoni og for eksempel kriesentrene er ønskelig, og jevnlig kommunikasjon om alkoholens skadevirkninger og tiltak for å begrense dette, bør være en del av kirkens undervisning, ikke minst i trosopplæringen.

I kirkens gudstjenestefeiring er det naturlig at lokalkirken en gang eller to i året samhandler med lokale edruskapsorganisasjoner og rusarbeid for å gi gudstjenesten et fokus der den skadelige alkoholbrukens effekter eksponeres, tas med i forbønn og medlemmer i

organisasjonene utøver spesielle tjenester i gudstjenesten for slik å uttrykke kirkens aksept av deres arbeid.

Mye tyder på at vi må fortsette å utvikle en kultur der ulike holdninger til alkoholbruk respekteres. Dersom det er riktig at det ikke anses for høvelig å la være å drikke, er dette holdninger vi må ta opp og behandle i åpne rom.

Samhandling mellom kirkens organiserte og spesialiserte arenaer

Rusomsorgen er i dag et profesjonelt felt med økende kvalitetskrav. Dette er bra – folk med rusproblemer fortjener det beste vi har. Flere av de tyngste fagmiljøene i Norge er knyttet til Den norske kirke, andre tilhører Frelsesarmeen og økumeniske organisasjoner som Blå Kors. Samlet er den økumeniske kirke i Norge en sentral aktør i rusomsorgen. Slik bør det fortsatt være! Det er derfor en sentral oppgave for oss å la disse organisasjonenes erfaringer bli en større del av hele kirkens erfaringer. Det blir helt avgjørende å bygge en bredere bro mellom disse organisasjonene og lokalkirken for gjensidig kommunikasjon. Det må være slik at lokalmenighetens diakonale arbeid får anvende de spesialiserte organisasjonene som en ressursbase, og at disse med trygghet kan vise mennesker til lokalkirkens arenaer for nettverksbygging og aksept. Her har vi mye å gå på!

Konklusjon

Vi har behov for en felleskirkelig strategi på dette feltet. Og i alle fall må vi la oss engasjere av dem som har erfaringer og politisk engasjement. Saken er for viktig - for litt for mange mennesker - til at kirken kan akseptere tabuet. Dette tabuet må vi være med å bryte!